

Lausunto koskien selvityshenkilön raporttia selvityksestä sosiaali- ja terveysalan järjestöjen avustustoiminnan edellytyksistä ja linjauksista (VN/1463/2025)

Yleisesti raportista

Kuten raportissa todetaan, avustusten suuntautumisen kehittämisessä ei ole otettu huomioon riittävässä määrin yhteiskunnallisten muutosten vaikutuksia eri väestöryhmien terveyteen ja hyvinvointiin. Vaikka vähemmistöryhmien järjestöjen avustaminen oli hyvin vähäistä 2000-luvun alussa, mutta on kasvanut siitä lähtien huomattavan voimakkaasti, ei se ole kohdannut tarpeeksi hyvin rahoituksen tarvetta. Esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluu merkittävä osuus ihmisistä (mm. Seksuaalivähemmistöt kouluterveyskyselyssä, 2023), ja selvitysten sekä tutkimusten mukaan he tarvitsevat enemmän apua ja tukea muun muassa syrjäntäkokemuksista, väkivaltakokemuksista, identiteetin muodostuksesta ja vähemmistöstressistä johtuen.

Raportissa tarkastellaan eri järjestöryhmiä. Selvityksessä todetaankin, että Järjestöryhmät on yksi STEA:n tavoista jäsentää avustuskokonaisuutta, mutta se ei sinällään vaikuta avustusten suuntaamiseen. On kuitenkin hyvä ottaa huomioon, ettei tällainen melko suoraviivainen järjestöryhmiin jaottelu ole vaikuttavuuden kannalta kestävä, koska se ei ota huomioon eri järjestöjen työn monialaisia vaikutuksia. Esimerkiksi eri vähemmistöryhmille tarjottavat palvelut vaikuttavat myös suoraan ja epäsuoraan ehkäisevästi ja korjaavasti muun muassa mielenterveyteen sekä päihdeongelmiin. Ilan H. Meyerin vähemmistöstressin muodostumisen vaiheista voimme havaita, että vähemmistöstressi altistaa huomattavasti eri fyysisille ja psyykkisille sairauksille sekä päihteiden ongelmakäytölle. Sateenkaarierityinen työ vähentää vähemmistöstressiä, joka pienentää riskiä sairastua fyysisesti ja psyykkisesti.

Selvityksessä todetaan, että tietyn ilmiön parissa toimivat pääasiassa tietyt järjestöt. Esitetään havainto siitä, että sen seurauksena syntyy vaikutelma, että johonkin terveyttä ja hyvinvointia määrittävään tekijään painottuva toiminta on ikään kuin yksinoikeutettu vain tiettyntyyppisille järjestöille. Kuten toin itsekkin aikaisemmin esiin, monien järjestöjen vaikutukset kantautuvat useiden sektorien piiriin. Esimerkiksi eri vähemmistöryhmien kanssa työskentely edistää niin fyysistä kuin psyykkistäkin hyvinvointia, ja voi ehkäistä tai vähentää muun muassa päihteiden ongelmakäyttöä. Toisaalta tarvitaan erillisekoreita, koska yhteiskunnassa tarvitaan esimerkiksi omaa erityistä asiantuntijuutta linkittyen muun muassa päihdehoitoon, psyykkisiin sairauksiin, fyysiseen hyvinvointiin ja niin edelleen. Nämä eivät siis sulje toisiaan

pois. Järjestöt ovat tehneet erinomaista työtä hyödyntäessään toistensa asiantuntijuutta ja harjoittamalla esimerkiksi asiakasohjausta tai monitoimijaista yhteistyötä asiakkaiden elinolojen ja hyvinvoinnin parantamiseksi.

Raportissa todetaan, että esimerkiksi seksuaalivähemmistöjen parissa toimivien järjestöjen olisi hyvä yhdistyä, koska se vahvistaisi tavoiteasetantaa ja antaisi aikaisempaa vahvemman lähtökohdan tulokselliselle toiminnalle. Selvityksessä ei ole hahmotettu sitä, että samoista lähtökohdista toimivilla järjestöillä on selkeän eriytynyttä asiantuntijuutta. Esimerkiksi Sinuiksi ry:n asiantuntijuus eroaa muista sateenkaariyhdistyksistä sen vahvalla seksologisella, sosiaalityöorientoituneella kohtaamisosaamisella. Sinuiksi ry on siis muista eroten keskittynyt kohtaavaan asiakastyöhön seksologisesta näkökulmasta, joka eroaa ihmisoikeusnäkökulmasta, vaikka siihen liittyykin.

Järjestöjen yksi vahvuus on niiden ketteryys. Ne pystyvät nopeastikin vastaamaan muutuvaan yhteiskuntaan, esimerkiksi äkillisiin kriiseihin ja äkillisesti nousseisiin erityisosaamista vaadittaviin tarpeisiin. Järjestöjen yhdistyminen johtaisi ainakin osittain niiden ketteryyden menettämiseen, koska automaattisesti myös hallinnollisen työn on sen myötä kasvettava ja portaistuttava.

Raportissa nostetaan esiin havainto, ettei järjestöillä ole *riittävän* kattavaa ja yhteistä eri väestöryhmien terveyden ja hyvinvoinnin kokonaiskuvaa. Olisi hyvä pohtia, mitä riittävällä kokonaiskuvalla tarkoitetaan. Jokaisella järjestöllä on varmasti oman eturyhmänsä terveydestä ja hyvinvoinnista riittävä kokonaiskuva. Kuitenkin kun näkökulmaa laajennetaan poikkisektoriseksi, voi vaikutuksia olla hankalakin paikantaa kokonaisuudessaan ja pitkällä aikavälillä. Tämä ongelma ei kosketa ainoastaan kolmatta sektoria, vaan yhtä lailla julkisten palveluiden ja yksityisten palveluiden vaikuttavuuden mittaaminen sekä asiakaskansalaisten (koetun) terveyden ja hyvinvoinnin mittaaminen on aina hieman spekulointia. Tietenkin voisi myös pohtia rahoittajan vastuuta: rahoittaja voisi tai olisi voinut halutessaan kohdistaa avustuksia nimenomaan järjestöjen yhteisen datan keräämiseen. Yhteisiä mittaamisen malleja voisi myös kehittää entisestään, mutta ongelmaksi muodostuu myös eri ihmisryhmien eri tarpeet ja siten mittaamisen kohteet. Eri ihmisryhmiin kohdistuu myös eri yhteiskunnallisia vaikuttimia, joten yleispäteviä mittareita on hankala rakentaa. Edelleen tämä sama ilmiö (tai ongelma) esiintyy myös julkisella ja yksityisellä sektorilla.

Edellä mainitussa luvussa kerrotaan, että kuulemistilaisuuksista nousi havainto eri termien erilaisesta käytöstä eri järjestöissä. Tämä selittynee laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Ensinnäkin sosiaalialalla ilmiöistä ”puhutaan eri kieltä” kuin terveydenhuollossa, joka tuo omat haasteensa, mutta tämä ei kosketa jälleen ainoastaan kolmatta sektoria, vaan on nähtävissä myös julkisissa ja yksityisissä sosiaali- ja terveystaloudissa. Toiseksi järjestöissä korostuu ihmisoikeusdiskurssi, joka taas käyttää termejä sisällyttäen niihin hieman eri asioita kuin sosiaalihuollon tai terveydenhuollon

diskurssit. Kolmannen sektorin vastuulla ei voi olla koko sosiaali-, terveys- ja ihmisoikeuspuheen yhdenmukaistamisen, vaan se koskee koko sote-huoltoa ja vastuu on nähdäkseni sillä, jolla on pääasiassa palveluiden järjestämisvastuu, eli kunnilla, hyvinvointialueilla ja viimesijassa valtiolla.

Rahoitusmalleista

Lähtökohtaisesti kumpikin rahoitusmalli on huono.

Vaihtoehto A

Vaihtoehto A:n heikkous lienee temaattisissa painopisteissä. Painopisteet saattavat ohjata toimintaa liian rikkonaiseksi, jolloin oikeasti pitkäjänteinen kehittämistyö jää heikoksi. Erityisenä riskinä on, että painopistealueajan päättymisen jälkeen tehty työ, tulokset, mahdolliset kehitetyt menetelmät ja materiaalit jäävät käyttämättä. Se saattaa lisätä myös epävarmuutta järjestöissä, koska toimintaa voidaan suunnitella ainoastaan painopistealueaikamääreen sisällä.

Hyvinvoinnin edistäminen on kuitenkin pitkäjänteistä työtä. Varmuus työn jatkumisesta luo varmuutta myös asiakaskansalaisille. Vaihtoehto A:n vahvuutena pitäisin erityisesti ekosysteemiajattelua, jossa käsittäkseni järjestöjen ja muiden toimijoiden yhteistyötä vahvistetaan, että voidaan saavuttaa mitattavampia ja vaikuttavampia tavoitteita.

Temaattinen jakautuminen vaikuttaa perustellulta ja se on riittävän laava kattamaan aikaisemmin kertomastani poikkisektorityöstä. Temaattiset kokonaisuudet ovat kuitenkin hyvin keinotekoiset, eivätkä vastaa todellista tarvetta. Rahoituksen varaaminen muuhun erityisen tärkeään työhön on hyvä. Raportissakin on nostettu esiin muun muassa vähemmistöryhmät. Esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt joutuvat kannattelemaan vähemmistöstatuksensa takia syrjäytymisen riskitekijöitä enemmän kuin heteroseksuaalit cis-sukupuoliset. On tärkeä turvata työ esimerkiksi vähemmistöryhmien parissa, koska sillä on vahva ennaltaehkäisevä luonne. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt

kuuluvat myös useisiin tässä raportissa vaihtoehto A:n ehdotuksessa temaattisista kokonaisuuksista (esimerkiksi lapsiperheet, yksinäisyys, ikääntyneet).

Alueellisten tarpeiden perusteella kohdistettava rahoitus olisi hyvä pitää hyvinvointialueilla, koska hyvinvointialueet tunnistavat ja tunnustavat omien alueidensa tarpeet kaikista parhaiten. Näkisin, että kansallinen hakumenettely, jossa on kaikki hyvinvointialueiden avustuskohteet, voisi koota samalle formaatille. Niiden kriteeristöä, haku- ja raportointiaikoja

voisi myös yhtenäistää. Hyvinvointialueiden rahoitusten koordinoituvastuu voisi hyvin olla joko STEA:lla tai Aluehallintovirasto(i)lla. Tärkeää olisi kuitenkin säilyttää autonominen ja alueellinen päätäntävalta (hyvinvointialueiden virkamiesten ja poliittisten elimien), mutta lisätä prosessien yhtenäisyyttä ja sujuvuutta.

Hallitusohjelman mukaisen erityispanostuksen riskinä on se, että auttamistyön lähtökohdat muuttuvat liian poliittisesti ohjailuiksi. Painotukset olisivat näin ollen riippuvaisia poliittisesta tahtotilasta ja puolueista. Se veisi järjestöissä tehtävää auttamistyötä, eli sosiaali- ja terveystalvaeluja kauemmas esimerkiksi sosiaalityön ytimestä. Sosiaalityö pohjautuu osittain myös ajatukseen siitä, että yhteiskunta tuottaa huono-osaisuutta ja valtaistamalla asiakaskansalaisia, saadaan asiakaskansalaiset vaikuttamaan omiin elinoloihinsa. Sosiaalityö on osittain myös siis yhteiskuntakriittistä, vallitsevien toimintatapojen ja rakenteiden kriittistä pohdintaa. Avustustoiminnan siirtäminen poliittiseksi päätökseksi on aina riski.

Vaihtoehto B

On selvää, että avustusprosessia tulee voida uudistaa. Erityisesti kun leikkauksia avustettavaan toimintaan on joka tapauksessa tulossa. Uudistamistyössä tulee kuitenkin kiinnittää huomiota erityisesti kahteen seikkaan:

- Järjestöjen toimintaedellytysten varmistaminen

Järjestöt tuottavat ensisijaisesti sosiaali- ja terveystalvaeluita täydentävästi ja korvaavasti. Järjestöjen tuen ja avun piirissä on huomattava määrä erityisesti sellaisia henkilöitä, jotka eivät syystä tai toisesta voi tai halua hakeutua yksityisen ja julkisen sektorin palveluiden piiriin. Uudistamistyössä on varmistettava, että yhteiskunnan kantokyvyn kannalta keskeisten järjestöjen toiminta pysyy muuttumattomana ja avuntarpeessa olevat henkilöt voivat luottaa siihen, että apua saadaan myös jatkossa.

- Asiakaskansalaislähtöisyys

Ensisijaisesti on turvattava pääasiassa kohtaavaa työtä tekevien järjestöjen toimintaedellytykset, ja niissäkin tulisi tarkastella tuloksia ja erityisesti vaikuttavuutta. STEA:n tulee kuitenkin varmistaa, että järjestöissä on halutun kaltainen osaaminen vaikuttavuuden mittaamiseksi. Olisi myös tärkeää kuulla kansalaisten suoraa palautetta järjestöjen toiminnasta ja ideoita rahoituksen kohdentamisesta, asiantuntija- ja vaikutusnäkökulmien lisäksi.

Muut ehdotukset

- On hyvä, että järjestöt saisivat itse määritellä oman ydintoimintansa, joka turvataan.

- Hankeavustukset tulisi kohdentaa nykyisen kaltaisesti. Niiden sitominen poliittiseen tahtotilaan (hallitusohjelma) politisoi auttamistyötä ja altistaa sen poliittiselle ohjaukselle.
- Kolmiportaisen varallisuuskriteeristön tulee ottaa huomioon varallisuuden hoitamisesta aiheutuneet kulut, esimerkiksi kiinteistöjen ja asunto-osakkeiden vastikkeet, hoito- ja hallinnolliset kulut sekä muut mahdolliset kulut. Tulisi ottaa huomioon siis se, että paljonko varallisuus tuo tuottoa. Monelle järjestölle oma varallisuus on hankittu ”pahan päivän varalle”, eli rahoituksen pienentyessä erityisen paljon ja loppuessa täysin, toiminta voidaan kuitenkin hallitusti ajaa alas. Iäkkäämmillä järjestöillä on luonnollisesti enemmän varallisuutta, eivätkä ne ole aina olleet avustusten piirissä.
- Järjestöillä tulisi olla autonomia päättää oman varainhankintansa tuottojen käyttämisestä. Yleensä varainhankinnan tuotoilla voidaan kattaa esimerkiksi yllättäviä kuluja tai ei-avustettavasta toiminnasta aiheutuvia kuluja. Oman varainhankinnan tuottojen käyttö ja kohdentuminen tulisi olla järjestön sisäinen asia, johon STEA ei vaikuta tai jonka käytöstä ei ole raportointivelvollisuutta STEA:lle.
- Ay- ja ak-avustusten kolmivuotisuus olisi hyvä uudistus. Se vapauttaisi myös resurssia kohtaavaan työhön, mikäli esimerkiksi hakemuksia ei tarvitsisi tehdä vuosittain. Kahden vuoden syklissä tapahtuva tuloksellisuusraportointi olisi myös hyvä uudistus.
- Lahjoitusten verovähennysoikeuden laajentaminen olisi hyvä uudistus.

Lopuksi

Selvityshenkilön raportti antaa sellaisen kuvan, ettei kolmannen sektorin asemaa ja merkitystä hyvinvointiyhteiskunnassa ymmärretä. Kolmannen sektorin tarkoituksena on täydentää ja jossakin määrin korvata hyvinvointiyhteiskunnan palveluverkostoa sekä asiantuntijuutta, eli niitä osa-alueita, jotka tulisi olla julkisesti hoidettuina, mutta resursseja tai osaamista niihin ei ole.

Kolmas sektori tuo poikkeuksellista osaamista ja palveluja sellaisille kohderyhmille, jotka ovat yhteiskunnan taholta marginalisoituja ja sitä kautta suuressa riskissä syrjäytyä yhteiskunnasta täysin.

Kolmas sektori toimii sosiaalisena asianajajana omalle kohderyhmälleen ja tuo tietoa päätöksenteon tueksi omasta kohderyhmästään. Järjestöjen rooli on keskeinen demokratian toteutumisen ja osallisuutta lisäävien toimien näkökulmasta. Järjestöt eivät voi olla kulloisenkin hallituksen poliittisten toimien tai näkemysten edistäjiä, vaan niiden autonominen asema on turvattava ja sitä on vahvistettava edelleen.

Järjestöissä tiedostetaan se yhteiskunnallinen tilanne, jossa säästöjä on tehtävä, mutta järjestöjen tehtävänä on tuoda näkyville ja kuuluville se, että säästöillä on aina hintansa.

Hinta, jota inhimillisen hädän lisääminen aiheuttaa, on moninkertainen verrattuna nyt tehtäviin säästöihin järjestöavustuksista. Elämme aikaa, jolloin järjestöavustuksia tulisi päinvastoin lisätä. Järjestöt tekevät nyt jo työtään sekä vaikuttavasti että kustannustehokkaasti. Ylimääräisiä kuluja ei yksinkertaisesti ole, vaan leikkaukset kohdistuvat suoraan kohtaavaan työhön, joka vähentää Suomen hyvinvointipääomaa.

Hyvinvointiyhteiskunnan palvelut on rakennettu kolmikantaisesti. Tällöin julkisen sektorin vastuulla on huolehtia peruspalveluista, joita täydennetään ostopalveluna yksityisen sektorin palveluilla. Yksityinen sektori on myös vaihtoehto julkiselle sektorille. Kolmannen sektorin tarkoituksena on sekä täydentää että korvata julkisen sektorin palveluita, mutta ennen kaikkea varmistaa demokratian toteutuminen kansalaisasiakkaiden osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien kautta. Järjestöjen rahoituksen rapauttaminen rapauttaa aktiivista kansalaisyhteiskuntaa sekä on uhka demokratialle.

Lisätietoja antaa:

Mico Ylimäki

toiminnanjohtaja

Sinuiksi ry

[mico.ylimaki\(at\)sinuiksi.fi](mailto:mico.ylimaki(at)sinuiksi.fi)

puh. 040 510 7488